

12. WARTOŚĆ TOLERANCJI

I. PROSPEKT WARTOŚCI

Postawę tolerancji cechuje otwartość na drugiego człowieka, akceptacja różnorodności. Wyraża się w wyrozumiałości, uznawaniu praw i okazywaniu szacunku osobie wraz z jej, odmiennymi od własnych, przekonaniem, upodobaniami, wierzeniami bez konieczności ich aprobaty i bez szkody dla własnego stanowiska.

1.1. CEL OGÓLNY

Rozwój społeczny.

1.2. CEL SZCZEGÓŁOWY

Umiejętność egzystowania z innymi osobami.

1.3. CEL WYCHOWAWCZY

Umiejętność nawiązania pełnej szacunku relacji z człowiekiem.

1.4. PROPONOWANE TEMATY

- Jesteśmy różni, ale każdy z nas ma swoją niezbywalną godność.

- Spotkanie z odmiennością pomaga docenić piękno i znaczenie własnego dziedzictwa kulturowego.
- Budowanie dobrych relacji z człowiekiem o odmiennych przekonaniach.

1.5. ZADANIA DLA UCZNIĄ, SAMOWYCHOWANIE

→ NORMY

- Każdy ma prawo do swobodnego poszukiwania prawdy i przestrzegania norm moralnych.
- Postawa tolerancji wobec odmiennych zwyczajów, zachowań czy sposobów myślenia nie oznacza ich bezkrytycznej akceptacji.
- Tolerancja jest drogą do zgody ze sobą i z innymi.

→ ZASADY

- Respektuję odmiennosc i uznaję prawo innych do własnych poglądów.
- Pamiętam, że mam prawo do własnych przekonań, norm i zasad.
- Nie przechodzę obojętnie obok człowieka, który oczekuje mojej pomocy i zrozumienia.

1.6. ZADANIA DLA RODZICÓW

→ NORMY

- Uprzedzenia nie mogą zdominować życzliwego odniesienia do drugiego człowieka.
- Spotkanie z innym człowiekiem może być ciekawym doświadczeniem poznawczym, poszerzającym horyzonty.
- Znajomość własnej kultury pozwala na dzielenie się jej wartościami z ludźmi o innych tradycjach kulturowych.

→ ZASADY

- Staram się nie oceniać drugiego człowieka wyłącznie na podstawie jego wyglądu zewnętrznego czy odmiennego sposobu zachowania.
- Uczę postawy otwartości na odmiennosc.
- Nie izoluję rodziny od ludzi o innych tradycjach kulturowych czy religijnych.

1.7. ZADANIA DLA SZKOŁY, WYCHOWAWCY

→ NORMY

- Tylko dialog budowany w oparciu o zasadę równości obu stron, co do ich godności i wartości, może być autentyczną i ubogacającą wymianą dóbr.
- Nauczyciel powinien poszerzać swoją wiedzę o innych kulturach, czerpiąc z dobrych źródeł i fachowych opracowań.
- Zbliżenie między osobami wspiera nastawienie na dobro wspólne.

→ ZASADY

- Staram się przekazywać wiedzę w sposób możliwie szeroki, unikając uproszczonych schematów i krzywdzącej tendencyjności.
- Nie wyróżniam ucznia z powodu innej rasy i kultury, jestem tolerancyjny dla odmienności.
- Kształtuję w sobie postawę słuchania.
- Pomagam uczniom w integracji.

1.8. SPOSÓB REALIZACJI

Warto pokazywać uczniom, poprzez lektury, filmy, materiały edukacyjne, wymiany międzyszkolne i wycieczki, wartość różnorodności i tolerancji. Organizujemy w szkole lub klasie wydarzenia poświęcone innym kulturom czy obyczajom, dające okazję do wymiany doświadczeń i poznawania rodzimych zwyczajów uczniów z innych krajów. Konieczny jest przy tym dialog na temat otwartości na odmienność. W ślad za zdobytą wiedzą, zrozumieniem inności, rozwinie się postawa szacunku.

1.9. OSIĄGNIĘCIA, EFEKTY

Otwartość na drugą osobę i respektowanie jej wolności. Przyjaźń z człowiekiem innej kultury czy o innych poglądach wyzwala z wyłącznego ukierunkowania na własne potrzeby, dążenia i problemy. Młodzi ludzie w spotkaniu z rówieśnikami z innych krajów rozwijają: umiejętność kontaktowania się z ludźmi, kulturę bycia, wrażliwość na potrzeby innych. Poznanie innej osoby przez pryzmat jej życia, historii i trudności, z jakimi mogła się zmagać, może być okazją do refleksji nad sobą, do rewizji własnego postępowania.

1.10. ZAGROŻENIA

Tolerancja pojmowana błędnie jako zgoda na wszystko prowadzi do wypaczeń w relacjach międzyludzkich. Przeświadczenie o wyższości własnej kultury, rasy czy cywilizacji jest przejawem nietolerancji, może skutecznie osłabić porozumienie z drugim człowiekiem, a niekiedy prowadzić do aktów agresji. Deprecjonowanie własnej rasy, narodu lub nieznaną własnej kultury stają się przyczyną poczucia niższości wobec odmiennych kultur. Z kolei pojmowanie tolerancji przez pryzmat relatywizmu (założenie, że nikt nie ma monopolu na prawdę) lub w imię zachowania neutralności wymusza niekiedy postawę akceptacji dla określonych poglądów i zachowań naruszających godność osoby.

II. WYBRANA LITERATURA Z KOMENTARZEM

LALKA

Wkrótce znowu odwiedził Wokulskiego Szuman.

– Mój drogi – zawołał od progu śmiejąc się – choćbyś miał mnie wyrzucić za drzwi, będę cię prześladował wizytami...

– Ale owszem, przychodź jak najczęściej – odparł Wokulski.

– Więc zgadzasz się?... Wybornie!... To połowa kuracji... Co znaczy jednakże silny mózg!... Po niecałych siedmiu tygodniach ciężkiej mizantropii już zaczynasz tolerować gatunek człowieczy, i to jeszcze w mojej osobie... Cha! cha! cha!... Cóż by było, gdyby wpuścić do twej klatki jakąś szykowną kobietkę.

↑ B. Prus, *Lalka*, Wydawnictwo Greg, Kraków 2020, s. 567.

KOMENTARZ

Przyjaciel Stanisława Wokulskiego z czasów studiów, doktor Michał Szuman, jest lekarzem, ekscentrykiem, który z pozoru wydaje się cyniczny, lecz w rzeczywistości jest życzliwy i szlachetny. Bolesław Prus ukazał tę postać w pozytywnym świetle, wkładając w jego usta wypowiedzi na temat kondycji duchowej społeczeństwa polskiego i żydowskiego. Szuman posiada głębokie poczucie

własnej godności. Jego inteligencja i ciężka praca przyniosły mu majątek tak duży, że zdecydował się leczyć pacjentów za darmo. Pozostałą część czasu poświęcał na prowadzenie badań naukowych na ludzkimi włosami, skupiając się na obserwacji różnic między rasami słowiańską, germańską i semicką. Postawa doktora – pełnego otwartości zasymilowanego Żyda – stoi w sprzeczności z podsycającymi nietolerancję poglądami na temat ludności żydowskiej zamieszkującej ziemię polskie. Jednakże obserwowane przez Szumana przemiany społeczne i narastające nastroje antysemityczne skłaniają go do zmiany postawy. Doktor – wcześniej bliski przejścia na chrześcijaństwo – oddala się od Polaków i popada w paranoiczne przekonanie, że jest prześladowany ze względu na pochodzenie etniczne. Sam Wokulski, poza przyjaźnią z Szumanem, do społeczności żydowskiej był nastawiony neutralnie lub miał z nią pozytywne stosunki, robił interesy, powierzał swoje sprawy majątkowe.

Staraniem Prusa Żydzi w jego powieści wnoszą do polskiego społeczeństwa szereg wartości takich jak: gospodarność, ciężka praca, przedsiębiorczość, gotowość do współpracy. Z drugiej jednak strony pokazuje problemy związane z asymilacją tej społeczności oraz zagrożenia wynikające z szerzącego się antysemityzmu. Powyższy przykład pokazuje, jak ważną rolę odgrywa wzajemna tolerancja, polegająca na zachowaniu równowagi, zdrowego rozsądku, akceptacji odmienności i wyrażająca się w poszanowaniu cudzych poglądów, pochodzenia, opinii, upodobań w imię szacunku do wolności innych osób.

III. NAUCZANIE

3.1. SUGESTIE FILOZOFICZNE

Termin tolerancja (łac. *tolerantia* – ‘znoszenie’, ‘wytrzymałość’; od *tolerare* – ‘wytrzymywać’, ‘trwać’, ‘łagodzić’) współcześnie odnosi się ogólnie do niedyskryminowania innych z powodu odmiennych (lub sprzecznych z własnymi) poglądów czy postaw, narodowości, rasy, pochodzenia etnicznego, wyznawanej religii, płci, ale też niepełnosprawności, wieku lub stylu życia. Rozważania filozoficzne często obejmują temat granic nietolerancji. Immanuel Kant uważał, że „Tolerancja musi być nietolerancyjna wobec nietolerancji”.

Podobnego zdania był Karl Popper, który stwierdził: „Jestem zdecydowanie za tolerancją, lecz przeciw tolerowaniu nietolerancji, przemocy, okrucieństwa”. Postawę tolerancji charakteryzuje otwartość na drugiego człowieka, uznanie jego wartości, afirmacja godności osoby, przeżywanie człowieczeństwa w spotkaniu i dialogu, poszukiwanie wspólnego dobra. Nie oznacza to bezkrytycznej aprobaty i zgody na działania tej osoby, natomiast zawsze wyraża się w tej postawie szacunek ze względu na wartość drugiej osoby jako bytu posiadającego niezbywalną godność.

3.2. SUGESTIE DYDAKTYCZNE I PEDAGOGICZNE

Tolerancja wobec innych jest wiodącym tematem we współczesnym świecie. Różnorodność w społeczeństwie jest faktem. Wiąże się z odmiennością etniczną, rasową, językową, seksualną, a także cechami fizycznymi, psychicznymi, witalnymi lub społecznymi. Spotykamy takich ludzi na ulicy, w sklepie, w szkole czy w pracy. Dlatego tak ważna jest umiejętność współistnienia z innymi osobami. Należy dbać o to, aby w takim różnorodnym społeczeństwie relacje międzyludzkie opierały się na dialogu i wzajemnym zrozumieniu. Jest to szczególnie ważne w edukacji szkolnej, gdzie młody człowiek najczęściej ma do czynienia z odmiennością.

3.3. SUGESTIE PSYCHOLOGICZNE

Postawa tolerancji wyrażająca się w przyjmowaniu człowieka takim, jakim jest i akceptowanie jego odrębności kształtuje się od wczesnych lat życia poprzez budowanie pewności siebie na doświadczeniu w gronie rodzinnym bezwarunkowej miłości i dzięki stosowaniu metod wychowawczych odpowiednich do etapu rozwoju, z łagodnością i świadomością niepowtarzalności osoby. Od rodziców dających dobry przykład, poparty konsekwencją w postępowaniu i oddziaływaniu wychowawczym (spójność słów i działań) uczy się akceptacji

siebie i innych wraz z ich oryginalnością. Postawę tolerancji wspiera też samodzielność w myśleniu i nieuleganie szkodliwym wpływom, które zniekształcają obraz rzeczywistości. Na dalszych etapach rozwoju szacunek i akceptację wobec osób o odmiennych poglądach, kolorze skóry, pochodzeniu etnicznym czy religii można budować poprzez poszerzanie wiedzy, rozwijanie umiejętności współistnienia i komunikacji, a także poprzez umacnianie postawy otwartości wobec różnorodności.

IV. NAUCZANIE RELIGIJNE

4.1. TEOLOG

W tradycji biblijnej tolerancja odnosiła się do osób wyznających inną religię. Kultury pogańskie były dla Izraelitów nie do przyjęcia, jednak praktykującym je ludziom przyznawano określone miejsce w społeczeństwie i prawa. Także Bóg, wierny, dobry i sprawiedliwy, był tolerancyjny, z cierpliwością i miłosierdziem znosząc niewierności swojego ludu, zarazem nie akceptując popełnianych grzechów. Przykładem tolerancji rozumianej jako znoszenie odmienności są też słowa Jezusa: „Kto bowiem nie jest przeciwko nam, ten jest z nami” (por. Mk 9,40). Osoby, które tolerują obecność uczniów Chrystusa, nie są ich wrogami. Postawa ta podyktowana jest szacunkiem do drugiego człowieka z jego godnością, wolnością i prawami. Tolerancja nie jest jednak wartością autonomiczną, absolutną, gdyż musi być podporządkowana miłości wyrażającej się w zrozumieniu, życzliwości. Uczeń Chrystusa nie może tolerować czynów nie wynikających z miłości, która jest istotą chrześcijaństwa. Z przykazaniem miłości wiążą się cierpliwość, wzajemna tolerancja i przebaczenie, a także znoszenie różnych brzemion i przykrości, które przynosi życie (por. Ef 4,1-3)¹.

4.2. NAUCZANIE PAPIESKIE

Przyglądając się historii ostatnich dwóch stuleci, dostrzegamy, jak bardzo umocniła się wśród narodów świadomość wartości człowieka oraz praw mężczyzn i kobiet, powszechne pragnienie pokoju, wola zniesienia granic i podziałów rasowych, dążenie do zbliżenia narodów i kultur, tolerancja wobec tych, którzy uważani są za „innych”, zaangażowanie w akcje solidarności i wolontariatu, sprzeciw wobec autorytaryzmu politycznego, prowadzący do utrwalenia demokracji, wreszcie dążenie do większej sprawiedliwości między narodami na płaszczyźnie gospodarczej. Czyż można nie dostrzec w tym wszystkim

¹ Por. K. Glombik, *Tolerancja jako postawa moralna*, „Studia Oecumenica” 2013, nr 13, s. 119.

działania Bożej Opatrzności, która tak kieruje rozwojem ludzkości i biegiem dziejów, by zapewnić wszystkim coraz bardziej godziwe warunki życia? Dlatego nie możemy ulegać pesymizmowi. Wiara w Boga zachęca raczej do optymizmu, którego źródłem jest ewangeliczne orędzie [...].

↑ Jan Paweł II, *Wielkie znaki obecności Ducha Świętego w działalności misyjnej Kościoła. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny*, 31.05.1998, [online:] https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/misje_31051998.html [dostęp: 31.08.2022].

” Tolerancja religijna istnieje w wielu krajach, ale niewiele zobowiązuje, ponieważ pozostaje ograniczona w zakresie swego działania. Konieczne jest przejście od tolerancji do wolności religijnej. Nie jest to otwarta brama, prowadząca do relatywizmu, jak twierdzą niektórzy. Ten krok, który należy uczynić, nie jest rozwartą szczeliną w wierze, ale ponownym rozpatrzeniem relacji antropologicznej do religii i do Boga. Nie jest on ciosem wymierzonym w „podstawowe prawdy” wiary, gdyż pomimo rozbieżności ludzkich i religijnych jakiś promień prawdy oświeca wszystkich ludzi. Dobrze wiemy, że prawda poza Bogiem nie istnieje jako „sama w sobie”. Byłaby wówczas bożkiem. Prawda może się rozwijać tylko w inności, która otwiera na Boga, która pozwala poznać swoją odmienność poprzez moich braci w człowieczeństwie i w nich. Dlatego niewłaściwe jest twierdzenie w sposób wykluczający: „posiadam prawdę”. Prawda nie jest czyjąś własnością, lecz zawsze jest darem, który wymaga wysiłku do coraz głębszego przyswajania prawdy. Prawdę można poznawać i żyć nią tylko w wolności, dlatego nie możemy narzucić prawdy drugiej osobie; objawia się ona tylko w spotkaniu, które przenika miłość.

↑ EIMO 27.

„ Widząc, że relacje między osobami, grupami i narodami niszczone są przez wszelkiego rodzaju fundamentalistyczną nietolerancję, starajmy się żyć i uczyć wartości szacunku, miłości zdolnej do akceptacji wszelkiej różnicy, priorytetu godności każdej istoty ludzkiej względem wszelkich jej idei, uczuć, działań, a nawet jej grzechów. Podczas, gdy w dzisiejszym społeczeństwie mnożą się fanatyzmy, zamknięta logika oraz podziały społeczne i kulturowe, dobry polityk czyni pierwszy krok, aby można było usłyszeć różne głosy. To prawda, że różnice generują konflikt, ale jednolitość rodzi duszność i powoduje kulturowy knebel. Nie gódźmy się na życie zamknięte w jakimś fragmencie rzeczywistości.

↑ FT 191.

4.3. PISMO ŚWIĘTE

„ Słyszeliście, że powiedziano: Będziesz miłował swego bliźniego, a nieprzyjaciela swego będziesz nienawidził. A Ja wam powiadam: Miłujcie waszych nieprzyjaciół i módlcie się za tych, którzy was prześladują; tak będziecie synami Ojca waszego, który jest w niebie; ponieważ On sprawia, że słońce Jego wschodzi nad złymi i nad dobrymi, i On zsyła deszcz na sprawiedliwych i niesprawiedliwych. Jeśli bowiem miłujecie tych, którzy was miłują, cóż za nagrodę mieć będziecie? Czyż i celnicy tego nie czynią? I jeśli pozdrawiacie tylko swych braci, cóż szczególnego czynicie? Czyż i poganie tego nie czynią? Bądźcie więc wy doskonali, jak doskonały jest Ojciec wasz niebieski.

↑ Mt 5,43-48; por. Kpł 19,10.

4.4. KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Równość między ludźmi w sposób istotny dotyczy ich godności osobistej i praw z niej wypływających: „Należy... przewyciężyć... wszelką formę dyskryminacji odnośnie do podstawowych praw osoby ludzkiej, czy to... ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pozycję społeczną, język lub religię, ponieważ sprzeciwia się ona zamysłowi Bożemu”².

↑ KKK 1935; por. 357.

V. LITERATURA

Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska Ecclesia in Medio Oriente*, Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej – Katolicka Agencja Informacyjna, Warszawa 2012.

Braun J., *Nowy świat kultury*, Stowarzyszenie Kulturalne Fronda, Warszawa 2003.

Buchowski M., *Zrozumieć Innego. Antropologia racjonalności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004.

Edensor T., *Tożsamość narodowa, kultura popularna i życie codzienne*, tłum. A. Sadza, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004.

Ferrera M., Ceresa M., Filippi G.G., *Ludy świata*, tłum. R. Gołędowski, Warbud, Warszawa 2004.

Franciszek, *Encyklika Fratelli tutti*, Wydawnictwo M, Kraków 2020.

Franciszek, *Praca ma służyć godności osoby. Audiencja generalna*, 1.05.2013, [online:] https://www.vatican.va/content/francesco/pl/audiences/2013/documents/papa-francesco_20130501_udienza-generale.html [dostęp: 31.08.2022].

Glombik K., *Tolerancja jako postawa moralna*, „Studia Oecumenica” 2013, nr 13, s. 113–126.

Hoffmann H., *Kody tolerancji*, Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, Opole 2016.

Jan Paweł II, *Wielkie znaki obecności Ducha Świętego w działalności misyjnej Kościoła. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny*, 31.05.1998, [online:] https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/misje_31051998.html [dostęp: 31.08.2022].

2 KDK 29.

- Kłoczowski J., *Tradycje różnorodności kulturowej i religijnej w Europie Środkowo-Wschodniej*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2003.
- Kopyt E., *Cywilizacja Zachodu a problem postrzegania odmienności kulturowych w islamie i hinduizmie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003.
- Migracje, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenia kultur we współczesnym świecie*, red. D. Lalak, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2007.
- Obrazy kultur*, red. G. Pełczyński, R. Vorbrich, Wydawnictwo Biblioteka Telgte, Poznań 2007.
- Paleczny T., *Wzory wielokulturowości we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.
- Prus B., *Lalka*, Wydawnictwo Greg, Kraków 2020.
- Ratzinger J., *Wiara – prawda – tolerancja. Chrześcijaństwo a religie świata*, tłum. R. Zajączkowski, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2004.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym [Gaudium et spes]*, w: tegoż, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, red. M. Przybył, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2002, s. 526–606.
- Stereotypy i uprzedzenia. Uwarunkowania psychologiczne i kulturowe*, red. M. Kofta, A. Jasińska-Kania, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2001.
- Szahaj A., *E pluribus unum? Dylematy wielokulturowości i politycznej poprawności*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2004.
- Tożsamość, odmienność, tolerancja a kultura pokoju*, red. J. Kłoczowski, S. Łukasiewicz, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 1998.

